

1925 чылда
үндөзилеттинген.

[illegible]

УКТА: аргыыр пехте. Мастер д
коммунист А. Мартазов стан
ур. Ооң удурткан бригадасы
да эң дээрлеринд бирээзи.
а чыл даалгазын шагда-ла —
үүсөткөш, пландан ажыр-8
өстү берген.

АСТЮКОВТУҢ фотозу.
(А-ның фотохрониказы).

ЮКОВТУҢ фотозу.
д фотохрониказы).

ПАРТИЙЖИ ШЫҢҒЫ ЧУГААЛАР

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ

Мөңгүн-Тайганын «Малчы» колхозунда партия организациясында коммунисттерин хой кезид мал ажилында хаара туттунган, бригада бүрүзүне партия аге организациялар бар. Мынчанга колхозчулар ортузунга политмассалык болгаш организастыг ажилды чорударынын бугу аргалары бар.

Даандырган ажил-хөргөзгө ак сеткилтиг, шүдүргү, өскөргө улегерлиг коммунисттер бригада салында хой. Оларга даангаш, партом, оон аге организациялары тоску беш чылдын шиттирилг үшкү чылдын планын ооналдара бергеш болгаш социалисттик хулааларын отчёттут уенин дүргүзүндө чогуу канчаар күүсетип турарын коммунисттер боттарынын хураалына шыгыны чугаалашканнар.

Каргынын, Мугурунун, Тоолдугунун база колхоз төвүнүн партия аге организацияларында ажил-ишке доктаа мал бедик көргүзүлгөни чедип ап келген коммунисттер эвээш авес. Оларга малчынар: Д. Биче-оол, Б. Дыртын, А. Т. Очур, Т. Дамдын, Б. Кан-оол, Х. Хунан-Кара, механизаторлар Т. Биче-оол, дуржулгалар бар болза-даа,

отчёттут уенин дүргүзүндө партом ол мурнакчы аргадуржулгаларын непередирин кемчелерин шүшпен чорудуп келгенни хураалды киржикчилери демдегелген.

Колхоз куруне мурнунга планын ооналдара бергеш, социалисттик хулааларын чедир күүсетип турар. Малдын баш санын өстүрө, чаш малды камгалап алыры бугу чүзүн айы-биле кууду денелде аргышаан. Бо чылдын күнүнө эит, дүк садар планын колхоз күүсетпеш, куруне садар малдарын бот-дененин кууду, бир хойдан кыргын алынганды дүк планда көрдүнгөниге ыракта четпеш.

Бо четпестерин чылдаганын ханы анализир көрүп, оон боттут түнелди үндүрүп колхозтун баштар черинден болгаш партия, хой-ниити организациялардан негетинип турар.

Партия организациясынын дайынчы арга-шынээси оон кежигүннеринин бот-хары-салтазынан, оларын башка-рымчы ролонан, ишпейкиден улуг хамааржыр. Мындг турбуже колхозтун партомку (секретары турган И. Дамба)

ол чугула соруугаларын чогуур денелдегеш чедир шиттирлеп шылаанын отчёт соңгулдалыг хураалга айткан. Чамдык коммунисттерин таразындан партия хураалдарын уээр, чугула айтырыгын шиттирлеп турар уеде, ишпейки чавыс, санал-ооналдын кызын бооп турарын, партиянын сагылга-чүрүмүн уээр чоруктарын тургузаанын коммунисттер шүтүмчүлөн.

Хураалга мал ажилында кайра мал ажилында улуг четпестер барын шыгыны чугаалашкан. Нитинин малы аныч-бүрү чылдаганын биле өлүп хораар, чидер чоруу чыл-чылы-биле кызырылбайн турар. Мал ажилында чорва-даа, эки мөзүү илереп шыда-дан чалдаа, түрүш чок ки-жилерге малды хулааларын-ниин түнелдинде, колхоз хой-хей баш бола, шөөр малдарын-дан котарган. Ша-ла нидыг чылдаганын биле ажил-агыл бо чылдын чугула чамгыс-ла айында 600 баш хире шөөр мал чидирилг болган.

СЭКП Тыва обкомунун Х пленумунун Тывага хой ажилын хөгжүдериңе уланган доктаалын амыдыралга бот-тандырар дээш колхозтун

баштаар чери, партом болгаш кезде Совет чогуур кемчелерин ап чорудар ужураут. Мал ажилын чугула артемнин чедиркиниңерге база мурнакчы дуржулгага үндөилеп чорудары негетинип турар. Мындг болгонда, малчынар-нын профессионалдыг денел-нин бедир сорулга-биле, оларын экономикаг болгаш зооветеринардыг өөредилгезин үндөиле-биле экижилер ужуру-луг. Херек кырында байдалды алгаш көргө, октябрь 1-ден өгөлөш, бо хүнерге чедир бригадаларга чугула 1—2 ки-чээлдер эркен, а Тоолдугада бо ажил безин эгелерден бо-луп турар.

Мөңгүн-Тайгада кыш боду-нун артегине быжымы-биле кирипкен. Мынчанга партом-нун мурнунда улуг харыс-салгыт уе келген. Нитинин малын хур кыштарды талазы-биле бугу бар курла-вырарын тып, арга-дуржулга-лыг малчынарнын улегерин амыгалап тургаш организастыг улуг ажилды чору-ла — колхозтун партия ор-ганизациясынын ап чугула хулааларын дээрин хураалга айткан.

С. МОЛДУРГА.

рыңге база ажилыг болзун дээш, хой теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын ында кыргеш.

Чоо өөредилге ному 17 улуг эгелерден болгаш эге бурзуу-ле элзи каш бичин эгелерден тургустунган. Мурнунда үгеш өөредилге номнарында чугула кыска-биле тайылбырлаттыган турган айтырыгларын чаа номда мырыңга чаа, улуг эгелер кылдыр кирип, делтерсей болгаш билим-гир кылдыр бижжн.

Чижек кылдыр манча чамдызын айтп каалы. «IV эте. Ажил-агыл бурзууге — бодурулгенин шын улангышыкын». Бо этеде кодаз ажил-агылнын бодурулге чер-леринин специализацияшканын дугай-ында чугаа чоруп турар. Мындг айтырыг-ларын мурнуку өөредилге номнарында база кириген-не харын, чаа номда специализа-ташканынныг аныч-бүрү хевирлерин, агы-ангы байдалдарга оон өскерин бээрин, ажил-агылнын адыр бурзууге специализа-ташканынныг оонагай чүүлдерин, ажил-тын болгаш өске-даа хой айтырыгларын тайылбырлап турар. База бир чижек «VII эте. Колхозтарга болгаш совхозтарга чер-ни чогуумчалыг ажилгаары». Бо талазы-биле мурнунда номнарда база-ла кыска чугаалаан турган. Ыччалза-даа черинг оонагай чүүлдерин, оон ажилгаанын көргүзүлгенин, черин хижимдеринин болгаш мелиоризациянын, чаа черлерин камгалаарын болгаш амыгалага кири-лерин дугайында толарай делтерсей тайылбырларын бо номда берген. Соолуг чижек «XI эте. Колхозтарга болгаш сов-хозтарга күш-ажалды нормалары». Мур-нунда үгеш номнарда күш-ажалды нор-маларын талазы-биле бугу улус ажил-агылнын хамаарышкан нити тайылбыр-лар кирген турган болза, бо чаа номда ол дугайын делтергей тайылбырлаан.

Номда теория-биле чергелештир практи-тиг айтырыгларын, сумелерин киргеш. Мурнакчы болгаш кошмак ажил-агыл-нын чедип алган түнелдерин делтер тур-гаш, тайылбырлап, көргүзүп турар. Ол та-лазы-биле чижектерин Москва обкомунун, Алтай крайнын болгаш өске-даа черлерин мурнакчы ажил-агылдарын дуржулга-зындан кирген. Номда хой санын диа-граммалар, схемалар болгаш таблица-лар оон өөренип, шигээдин алыртыга улуг дузалыг.

Экономиктиг билиглерин талазы-биле болгаш черле партия өөредилгезинин си-стемазына үндүргөн тыва номнарын өөре-нип, амыгалап турар кижилер — партия өө-редилгезинин системанын диктантчыла-ры, пропагандалар, тускай артемизмдер — ында кирген тускай терминдерин оонага-зынын, номнарын үндүргөн шынарнын дугайында боттарынын санал-ооналдарын Тыванын ном үндүр черинче бижип кирир болза, оларын катат парларынга, ол чергелештир номнарын моон солгаар оула-дуруп азы бижип үндүрүңге улуг ажил-тыг болуп ийик.

Д. ОНДАР.

Тыванын ном үндүр черинин редактору.

«ЭРТЕМ ДЕМДЕГЛЕДЕРИ»

Тыванын дмд. литература болгаш төөгүнү эртем-шынчилар институту «Эртем демдегледери» деп чымдындыг залгалат дугайын парлап үндүргөн. Ол дугаар СССР-нин тургустунганын 50 чыл оонга тургастаан «Совет улустарын чамгыс өг-бүлөзинин улуг байырлыгы» деп С. К. Токанов эге чүгүлде айттыганын.

Бо «Эртем демдегледеринде» бистик республикавыстыг амыдыралы-биле хол-башкан экономика, төөгү, литература бол-гаш дмд талазы-биле делтергей чүүлдер парлаттыганын. Бо материалдардан пропа-гандистер болгаш лекторлар-даа, агитатор-лар болгаш политөөредилге удуртукчула-ры-даа боттарынга эрежок чугула үнелиг база ажилыг чүүлдерин ап болур. Мын-да Тыванын улус ажил-агылнын сески

беш чыл планин күүсеткенинин түнел-дери, тоску беш чыл планинның баш-тайгы ийи чылда канчаар боттанып кел-генин бийдал, чурттап бажындарынн тургузукунун индустриализациянын аргалары, чер шитинин байлактарын кам-галаары дэн шыкш солун темаларын чырдып көргөскөн. Ол шыкш бо дугаар-да тыва улустун бот-тыныг уран чүгү-лүнүг чаңдыларын өөренип көрүңүг со-ругаларын, тыва симфонисттик музыка-ны, Бин-Хем районда Улут-Хорумунг ка-зылдыннын, Каз-Хем болгаш Талды ра-йондарга тываларын чугаазын оонагай байдалдарын дугайында база А. А. Пальмбах, Х. М. Сейфулин, О. А. Толгар-оол оларын юбилейлерине тургастаан материалдар бар.

ЗАВОДТУН МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кызыл хоорайнын сүт заво-дунун ажил-ишчилери беш чылдын шиттирилг чылыгын планын даалгаларын чедип-жын боттандырып турар. Ол коллектив продукция сай-гарынын он бир айлар пла-нын ноябрь 15-те 103 хуу продукция бугуруп үндүрү-нүн ооналазын 104 хуу күт-сеткен.

Он бир айларын планин-дан ажыр 157 тонна ажил саржагын белекел, саржаг бугурунун, планын 132 хуу боттандырган. Ноябрь айда продукция сайгарынын бол-

гаш бугурунун даалгаларын база планиннан ажил күт-сеткен. Пектер, бригадалар аразынын социалисттик чар-жын дээштиг организастаа-рынче партия, профвелед, комсомол организациялары кол кичээгенин салып тура-рындан пектерде ажилдыг бугуручүлүг бедээн. Соци-алисттик чарыкка саржаг пети-нин мастерлери, Нина Иго-льникова, Валентина Мельхова олар удурткан ийи элчег бе-дик көргүзүлгөни чедип ап турар.

Бо хүнерге заводтун пек-

ЧУРУНТА: Кызылдын сүт заводунун мурнакчы ажилчыны Вера Добринова биле, улуг мастер Надежда Жукова оларнын сүт савалар цехте амылап турары.

О. ОХЕМЧИН.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ!

(Эрзин районнун комсомол конференциясындан)

СЭКП-нин XIV болгаш ВЛКСМ-нин XXVI съездерин шиттирлерин амыдырал боттандырып дээр район-нун партия органдарынн удуртулагы-биле Эрзинн комсомолчулары болгаш аны-ктары шудургу амыдал тур-рар. Олар шиттирлерин чылда бедиктен, хүлээлгени алгаш, социалисттик чарыкты калбар-каннар. Оон чүшенинде «Ме-рен» колхозтун хойжуну Иван Садн 100 баш хойга оонаштыр 98 хураганын камгалап алыр хүлээлгенин чедипкиниң күт-сеткен. Ол шыкш «Чоо орук» колхозтун анык хойжунары Шудур Чаш-оол, Владимир Дамба, Ленин аттыг колхоз Олардан 94 комсомолчу хол болгаш дузалык калдарчы болуп амыдал турар.

Районда комсомолчу-анык-тарын хойжу 3 бригады тургустунган. Ол «Чоо орук» колхозтун № 2 хойжу бригада-зы бир хойдан-на эркен чыл-да турганында 310 грамм дүштү, № 3 бригада бир хой-дан 770 граммын хойну кыр-гып алган. Эртен ийи чылда колхозтарда комсомол коми-теттери 38 аныктарын мал ажилыга шүүт амыдалары-биле атыктарган. Бо дээр-ге Эрзин шыкш малчын райога

ээш сав-лыр. Моол солгаар аныктарын мал ажилыне чорударын комсомол органи-зациялары холга алыры чугула. Келир чылдын колхоз бур-уэне бир-бир хойжу бригада-ларын тургузарын комсомол комитеттери даанал турар.

Районун комсомол органи-зациясы комсомолдун полит-өөредилгезин бедик делтерге тургузар талазы-биле чамдык кемчелерин — кылп чоруткан. Ылангыч 13 пропагандаист 13 кижикоммунист. Поли-тиктиг өөредилгени Морей школазында, Эрзин суурда уруулар садында, райола комсомол организациялары эки организастаан. Пропагандаист Елизавета Шынар, Алдан-оол Монгуш, Анабий Түдүш ки-чээлдерин бедик шынарлыг эр-тир, аныч-бүрү көргүзүп ма-териалдарын амыгалап, диктан-чыларын кичээлдерин хаара ту-гуп турар. А Ленин аттыг, «Ком-мунизм орук» колхозтарда комсомол организацияларынын (секретары турган Маадыр Кыныраа, Очур Се-ди) кошмак удуртулагындан политөөредилге шүүт болбас-таан.

Бо өөредилге чымдыла поли-тиктиг болгаш экономикаг билиглерин үндөилерин өө-ренип боттумер — райола хой-хей тургустунган. Ын-чангаш мурнунда турган чет-

пестерин каттапавас дээш, комсомол организациялары по-литбюроумерин ажилыне савыш салышканын күтсөлдөргөн.

Районун бот-тыныг уран чүгүлде киржип турар кижилерин 90 хууу анык-талып, Олар боттарынын күжү-биле хой-хей концерттерин чоңга бараалгатканнар. Эр-зинин улусу театры Улан-Удэге болган зона көрүлгени-ге киришкен, көрүлгенин лау-реаты аты чедип алган. Ын-чалза-даа хулаура-массалыг ажил ам-даа хуулау делтерге артышпаан. Уениң байдалына дүшүрүп аныктарга таарыш-кан солун кезектерин, уку-ражыгаларын, диспуттарын, тематиктиг кижээлери, эвээш эрткирин турар. Ычангаш комсомол комитеттери өске хой-ниити организациялары-биле харылашып тургаш, культура-массалыг ажилды улам экижилер ужурул.

Районда 10 хардан 30 хар чедир назалып анык кижилер эвээш эвес. Оларнын чүг-ле 669-дү ГТО нормазын до-лузу-биле дужаган. Бо дээр-ге, уениң негелдизинге дүш-пес. Оон уламдын разряд-чы спортчуларын саны база эвээш. Чыл дүргүзүндө 25 раз-рядчы немешкен. Районунг күш-культура болгаш спорт комитети, комсомол эте ор-ганизациялары, оон актив бол-

В. И. ЛЕНИННИН ЭН ХООЧУН МУЗЕЙИ

Ульяновскиде В. И. Ленинн музейинин ажитынганындан бээр 50 чыл он декабрда болур. Шаандагы Москва кудумчу-зулда (амга Ленин кудумчуу) чамгыс катт нят бажынга Ульяновтарын өг-бүленин 1878 чылдан 1887 чылга чедир чурттап турган.

«Делегейде эн улуг коммунисттиг оон чалын назынын үнелиг эт-херекселерин кадалап турар бо бажынга өскөн болгаш дадыккан Ульяновтарын найрадыг өг-бүленин амыдырал-чуртталганын бодуну бедүүн-биле, хей-аъттын-биле, хой-ниити сонуургалдарын делгеми-биле кичини хөлөдөдип турар». В. И. Ленинн төрөн чериге чоран СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев мындг бижилгени арттырып каан.

Музейин демдегел делтерлери (а олар дөртен томугу) То-рөэн чуртка, партияга, Ленинге, кызыгаар чок ынакшыды, чүдү-чүректин ханызындан үнген, холзөнгөн өстерин кадал-галап турар. Оларга боттарынын бижилгелерин партиянын хоочуну Ф. И. Петров, Ленинге хамаарышкан хой чуруктар-нын автору Н. Н. Жуков, «Аврора» крейсериин комиссары А. В. Бельшев, космоавтатар Г. Титов, А. Николаев; «демир дивизиянын» тоолдургу начальниги Г. Д. Гай болгаш ужу-дукчу-маадырлар И. Доронин, М. Водопьянов олар арттырып каан.

УЛЬЯНОВСКИ. В. ЗЛОБИН, (СЭТА-нын көрр.).

Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар шийтирлиг чылда

Эртем-техниктиг депшигенин ботгуну шапкын хөгжүлгезин нитилде экономикаын быжылаарына улуг ужуру-дузалыг болуп турар. Ынчан-гаш СЭКП-нин XXIV съездинде чаартыкчыларын болгаш чогаадыкчыларын орта алпектейн киржилгезин демдегелген. Бистик республиканын чогаадыкчылары бо беш чылда экономика талазы-биле ажилыг 3 млн. 836 муу рубль түнүгү, а нитилдеги область човүлгезинин II плени-мунга оон-даа бедик эде көргөн чаартыкчы бол-гаш чогаадыкчы ажилдарын шингээди алыр деп социалисттик хүлээлгени алган. Беш чылды дөрт чылда күүселер деп чурттуу мурнакчы бугурулгелеринин нитишавызын бистик чаартык-чыларымс делгезн.

Бо талазы-биле ажил «Тыва даг-дүг» комби-ната эки чоруп турарын демдегээр черек. Ол коллектив бо чылын чогаадыкчы болгаш чаар-тыкчы саналдарын бугурулгезин шингээди ал-мырын амыгала 250 муу рубльдин камналыгын чедип алыр деп социалисттик хүлээлгени алган. Чылдын эркен он айларын дүргүзүндө эконо-мика талазы-биле ажилыг 200 муу рубль ажыг 84 чаартыкчы саналдарын бугурулгезин шиг-гээди алган. Бо комбинатта руниктиг электро-

слесары В. Б. Угринович, экскаватор машинизи Л. Д. Козлов, инженер-технолог А. С. Курьянов, руниктиг коа инженер М. П. Шербинин олар дээр чаартыкчыларга саналып турар. Техниктиг эртемдерин калалдаа Т. С. Самыянов, М. И. Маджы, И. М. Скобелкин, М. П. Шербинин, Ф. Д. Галин, Л. Д. Козлов олар составтыг болуп ав-торларын руда ылааларын талазы-биле чаар-тыкчы саналы 205 муу рубльди камнап алыр арганы берген. М. И. Изын, А. С. Гурьянов, Л. Н. Беспалов олар составтыг авторларын III сортуу алырда концентраттарын амылап кылы-рыннын схеманынныг өскерилгелерин талазы-би-ле кирген саналы мырыңай 13.400 рубльдин камналыгын берип болур.

Нитилде бугурулгезинин ажилын бедилер талазы-биле соруугаларын шиттирлеринге ажилчынары, инженерлерин болгаш техник-терин калбаа-биле кириштирер сорулга-биле «Тыва даг-дүг» комбинаттын чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар човүлгезин көрүлгелерин болгаш конкурстарын эрткирин турар. Чек бүрү-зүндө чогаадыкчыларын булуңгаштарын тур-гузуп, ол талазы-биле социалисттик хүлээлгелерин асмылаан. Анык чогаадыкчыларын ортузунга

чоруткан конкурса бугурулгезин 75 шалыпчымы киришкен. Олардын 88 чаартыкчы санал кирген болгаш экономика талазы-биле ажилыгын 52.240 рубль түнүгү 42 саналды бугурулгезин шигээлин алган.

Ол талазы-биле ажил «Тыва туугу» болгаш «Тыва колаз туугу» трестерине база экижилерин демдегээр черек. Чижээ, «Тыва туугу» тресте 30 чогаадыкчы оон ажилга киришкен болгаш нити экономика талазы-биле ажилыгын 195,5 муу рубльдин 32 чаартыкчы саналыг бугурулгезин шигээлин алган. Ол шыкш бо ажил Тыва электери четкиндизин, автооруктарын бугурулге эргелесинде, «Тыва колаз», «Туугу кезектер» комбинаттарында болгаш өске-даа бугурулгелер-де эки организастаанын турар апарганы өөрүчүг.

Бугу-эилелдин чаартыкчылар болгаш чогаа-дыкчылар нитилелинин Тыва обловчулели 1973 чылда чаартыкчы саналдар талазы-биле соци-алист чарыктын негелдерин амылап кылган болгаш оон түнелди бо айнын ийги чартында үнер. Орта тиякчек болган бугурулгелерин бол-гаш организацияларын шаңнаар, дээр дээр чогаадыкчыларын «1973 чылда чогаадыкча бол-

гаш чаартылганын теринин» деп хөрөк демдэн, база 50 рубукадиг ашка шаңналын тыспыр алыр. Оон-биле чергелештир ажил-агылдарынн удур-тулгаларын болгаш республиканын бугурулге-леринде чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар човүлгелеринин ажил-чорудулагы хуниң чугу-ла негелдизинге дүшүшени турар. Бо чылдын эгезинде кирген 318 чаартыкчы санал ам-даа көрдүмезин, баштайгы чартык чылда кирген 690 саналдын 525-ин шингээди алган болгаш чүгүл 257 саналдын экономика талазы-биле ажилыгын санал көргөни чепес. «Тыва даг-дүг туугу» эргелесинде, Шаған-Арыг АТБ-де, эти комбинатта болгаш өске-даа бугурулге, туугу черлеринде чогаадыкчы саналдарын эмгелеп ту-рары кам-хайыра чок, чамдыкта шынар чок толаралын турар. Чамдык черлерде чаартыкчы саналдарын бугурулгезин шигээдинин база ав-торларга ашка шаңналын тыспырын сааламып турар тааварылар бар. Совхозтарын бугурул-ге каттыжымышкын, Козээ ажил-агыл минис-терствоу, республиканын «Сельхозтехника» каттыжымышкын, мелиорация болгаш суг ажил-агыл министрствоуу дээр чергелештир черлерде чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажилга ажил-

чынарнын, инженер-техниктиг ажилдакчыларын хаара тударынче кошмак кичээгени салып турар. Бо чылдыг-август 20-де «Чуртта чогаадыкча херезиниң улам ылай хөгжүлгезинин, ажилымы-кынарын база чогаадыкчы, чаартыкчы санал-дарын улус ажил-агылнын ажилдарын экижил-дер болгаш эртем-техниктиг депшигенин шап-кынчыларын оларнын ролон бедилер дугай-ында» доктаалды СЭКП Топ Комитети болгаш СССР-нин Министрлер Чөвүлгезин хүлээп алган билигингир болгай. Чогаадыкчы болгаш чаартык-чы саналдарын бугурулгезин шингээди алыр улус ажил-агылнын планиннын амыдыралга боттандырылганга база эртем-техниктиг депши-генин нитишавызын бугурулгезинин ажилын бедил-деринге кайы хире улуг ужуру-дузалыг болуп чыгаштын бедил-биле үнелен турарын тодар-гай черчешин ол болган. Бистик республиканын чогаадыкчылары ол улуг ажил-херекке бо шити-рилг чылда толептиг үлүн кирер дээринге чигизин турбас.

Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар нитилелинин Тыва обловчулелин даргасы.

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

СЭМП Тыва обкомунун IX пленумунун шийттирилгилерин ууртуулга болдурбушаан, хойжу аг-бүлелерин чурттакчылыг суурларше шилчилдирин болгаш хойжуларнын ийи элчегилг ажилын организастаары болгаш ботандары-биле кыды хойжу бригадаларнын культурулг төлөрүн ызы-булунарлыг, чунар-башчыларылг болгаш өске-дээ культура-амыдыралдыг оран-суурларылг мылдыр катат тургуза-

рын болгаш тударын эргемон чугула деп, СЭМП обкомунун X пленуму айтыкан. Хойжу бригадалар хой ажылын улам ырай хөгжүдеринге чугула учур-дузалыг болган төлөдө, ук айтырыг талазы-биле бодунук бодалын чугаалап бээрин редакция ветеринария эртемнеринин кандидаты И. Т. Кызыл-оолдан дилээн. Оң чүүлүн моон адаанда парладымыс.

Хойжу ажарынн база катарынн төгүзүп ап көргө, оон арга-хевирин шал-уедеп бээр амга чедир улуг өскерилгилерге таварышпаан боол турар. Колдунула-ла 600—800 баш хойну улуг казарчы, оон бирги болгаш ийги дузалыкчылары база арбын (дузалыкчы) деп алаар бир ажал-чын, шүптү. И. Т. Кызыл-оол бир бригадалар кылдыр адап келген. Оон өскерилген чүүл болза, сөөлүгү үдө 4—5 хире мылдыг бригадаларын улуттаттыр кат-тыштырганы болгаш оон ажал-чыннын организастыг байла-дын алаан чаартканы боол.

Бистин республиканын ажал-агыларын чончун шал-уедеп бээр ажал-аг келген 250—300 баш хойтуг үрүмк коданнар тургузар хевирин амдыгаа чедир азыралбайн турар. 1960 чылдарын үеинде улуттаттырган бригадалар тургузуп, оон төлөрүн, оран-сабаларын туудуп эгелээн. 1970 чылдардан бээр ол бригадаларын тарадып эгелээш, ам ээлчегилг калатче бүрүн шил-чин чадап туруп берген.

Биеге ам чотун кандыг арга-хевирин шилчил азырысыз таварыштыр деп айтырыг тургузуптур турар. Манза хамаарыштыр ажалы-биле чугаалаарга, шак мындыг арганы ажылгазла чотугу херек дээр болза, таарышпаан баар хире. Оон баштыккары-биле манза каш чижектерин көрөзүлүр.

Тес-Хем районун «Чогураа» колхозта И. С. Давыдурун улуттаткан хойжу бригадала 10—15 чыл дүргүзүндө челиш-кинниг ажылдап келген. Мында хойлар колдунула чинге бол-гаш чартык нарын дүктүг, ортумак дүктүг деңизин 50 килограмм дүгү, кырып алып дүгү бир баштан 3 килограмм алып турар. Бригадаларнын муракчы хойжуларын чылдын-на 100 төрүр хойга оонаштыр 110 чедир хураганнарын кам-галап ап келген. Бригадала колхозка элээн шыраак орута-нын кирип турар. Ук коллек-тивтин мал кыштагалары де-висеэри Дус-Холдун шаттары оон арга-таарыкча чок чед-деп санап турар болза-лаа, бригадала мал, чечин магад-лап болеткеп ап, олардын чеп ажылдап турары-биле мал-чы ченил чыл ажырып турар. Бо бригадала дүктүг-ла бри-гадала боол турар.

Оон өске чижек, «Торга-лыг» совхозтун Кара-Талда

хойжу бригадала база ол-ла үдө тургустунгаш, элээн каш чылдарын дүргүзүндө шыраак көргүзүлгү болуп тургаш, ам бо хүн-дээ бригадала деп адаттынып тургаж, ажал-чыннын хевирин шүтт өскерил-геш, мурунда турган үрүмк коданнарже катат шилчил берген. Бригадаларнын төвү ка-дыгып, ээнирээ, 200—250 тонна ситенин кезип ап тур-ган сугаттыг шолун хара-ган, өске-дээ бок үкүштер дуй алы берген, чачдык чылдарда чангыс тонна безин ситен ол черлерден алынымастан. Бри-гадаларнын көргүзүлгү чыл келген туум куулап, анаа ажалдаар бригадалар ызыртын-мас боол берген.

Ушкучик, Таңды район-да «Революциянын малбыс-жы» совхозтун 6000 ажыг баш хон бир бригадала кылдыр санап турар. Колан бүрүзүлө 600 баштан хой хой бар. Бир коданнын-ла 2 хойжу 3—5 хонуктап ээлчегилг ажаап, ка-дарып турар. 6000 ажыг хой-нун аразында чангыс-дээ бо-дуну болгаш чартык бөдүүн дүктүг хой чок, шүптү чин-ге болгаш чартык нарын дүк-түг. Чеп баазыг шыраак бол-гандан кыжын барык-ла шүптү хойларын тургузу азы-раарыне шилчээ. Бригадала доктааттынгач чурум бугу-аар эелжилгел хойну 2 хар чар-тык назымында кирип бол-гаш 50 килограмм деңиз чеп-пес дүктүг хойларын эел-жилгелге кирибес. Бригадаларнын көргүзүлгүлери коңучт шыраак.

Этлге дүжааган хойларын дүктүг деңизин 50—55 кило-граммдан куу эвес, чой бугу-зүнге оонаштыр ортумак кыр-гылазы 4,5 килограмм чедип турар. Төрүүр 100 хойга оонаштыр чылдын-на орту-мак 110 чедир хураган-ны ап турар. Казарчы бугу-зүнге оонаштыр хой бажы 300-тен хой болганда, алып тө-дөвир база шыраак.

Сөөлүгү чижек Улуг-Хем районда «ТК» 25 чыл-ыг совхозтун хойжу бригадаларын-н коданна хончун саны 500 баштан ашпап, мылдыг ко-данни 2 казарчы ажаап тур-гар, турлаг азы бааза санын-да 3—4 коданнарлыг, а тө-рүвөс аныак хойлар азы ир-терин чеп-сана коданнарда турар. Бир бригадалар-ге-ле 10 маа коданнар оонап, Брига-дала хой казарбас, хостуг. Көр-гүзүлгүлери ортумак.

Бо дөрт чижектерин ап көргө, элээн чүдүлдер бил-динип турар.

Бирги чижектен мурундагы үрүмк коданнар бригадала боол алгаш, ажалдаарга чед-деп элээн депшилетилг боол турары илден-дир. Ушкучик-те 6000 ажыг баш хойну бир бригадалар деп санап тур-гар болза-даа, колан бүрүзүлө-дө хойжулар аразында кан-дыг-дээ хараылаа, хамаары-ла чок, чүтлө боттарына оонашкан коданнардын хары-лап ажалдап турар болганда, бригадала деп ат бугу барымда-лаан чүүл болу бээр-дир. Ын-дыг-дээ болза, хой ажылын-га ажалдан бугуруучулук бедик болгаш оон организаст-тап тургусканы эки боол тур-ар. Мында ээлчегилг калатчы ажаллааны депшилетилг чүүл болуп турар.

Ийги болгаш дөрткү чижектер таарыкча чок деп чү-ве таймылбыр чокка-ла бил-дингир.

Моон кандыг түнел үндү-рүп болуруу? Ажал-агыларга хойжу бригадаларнын ажал-тыг талазы билдингир. Чижээ, мал чечин белеткээрин, оран-сава септээрин, олар солук көжөрүн деминг боттоо орга-низастыг чорудар, аргаалыг. Буз барымдаалап эмин орттир улуг бригадалар тургузары ажык чок. 2000-дан өрү 3000-дан куу баш саныг хойну бир бригадала кылдыр тургузар болза таарымчалыг. Шагын үеини база ол черин агаар-бойдус, олар-белчирин байдалын барымдаалап тур-гаш, коланда хойлун санын таарыштыр тургузары эргемон чугула. Ол чорук ээлчегилг калатче шилчилерин дүргел-дир учурут. Ээлчегилг хостуг кижиз анаа-ла дүштанып олурар дээр болза, таарышпа-а. Казарчы ээлчегилг хостуг ша-гында бригадаларнын төлөвирлиг (нарыдыг) ажалларын кыл-чыр болза, коңучт ажыктыг.

«Тыгага хой ажылын улам ийи хөгжүлгө хөгжөтүлгүлөр дү-гайында» СЭМП Тыва обкомунун X пленумунун шийт-тирилгилерин амыдыралга чедип-шингилг күүсөлгө төлөдө, хой-жу бригадаларнын таарыштыр тургузарынн хевирин ылап шилчил алыры база ээлчегилг калатчынын организастаары шийттирилгилер учур-дузалыг.

И. Кызыл-оол, ветеринария эртемнеринин кандидаты.

КЕЛИР ҮЕНИН ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ БӨГҮН ТЫПТЫР

Амгы студент — XXI векте ажалдаар спецнаист-тир. Шинчилел ажалынн кандыг билгилери, тынарлары бол-гаш аргалары-биле ону чеп-сөөлгөп учурутуу? Моно ха-рыглар бээрин Ленинградтын Ленсовет аттыг технология институтунун ректору, СССР-нн Эртемнер академиянын корреспондент кижигун В. Б. АЛЕКСОНОВИДЕН СЭТА-нын корреспондентизи дилээн.

— Институттарынн амгы үеин — ол дээрге келир үе-ге «эртем десанттын» белеткээ-ри болуп. Ийи муң чылдын спецнаисттеринн ажалдаар байдалдарына демейлешкеп ыңдыг байдалдарын ам тур-гузуп турар бис. Ол негелде-лерге дүштүр бистин инсти-тутувуста өөредилге чорудул-ганын аде тургузуп эгелээн бис. Лекция номчуп тургаш өөредир аргалардан студент-теринн боттарынын эртем ажылы кылырын болгаш ногадыкчы чорун колдатыр өөредилгенин ыңдыг элээн

депшилетилг хевиринче шил-чин криваж.

Баштайгы үш чылда олар «дүржүлганын үжүлгелерин» шингээлп алыр, эртем ажал-гына ийити белеткелди доос-кап, шинчилел ажалын бот-тары тус-тузунда кылдып эге-лээр. Дээди школада болуп ту-рар өскерилгилеринн алыс учуру болза, студенттер дөрткү курска тургаш-ла эртем ажылы кылдып турар улуг коллективтеринн чога-дыкчы ажалына кирип бери-п болуп. Эртем болгаш үлет-пур организастаарында баа-залар кылдыр он кафедраны тургузуп алган бис. Ындыг кафедраалар, чижээлээрге, «Светлана» каттыжышкында, Кирпестиктин нефть болбаа-ралды заводунда ажалдап ту-рар.

Анаа, эртем болгаш бүдү-рүдө ажалдарынн каттыш-кан черинге, келир үенин инженеринге эргемон чугула практика болгаш теория тала-зы-биле билгилеринн быжыг «катышкышкыны» тыптыр. Ол чорук эртем биле техника-нын чугула айтырыгларын шийттирилгилерге спецнаис-теринн киржилгелерин ийи-үш чыл хире дүргөдөдир. Баш-кыларынн чаз хевирин база эртем талазы-биле улуг ажы-дышкыларга студенттерин кириштирери оларын тус-тузунда чалгыстап өөредирин организастаар арганы берип турар. Дыка хой студенттер, хамыктың мурунда үстүк курсулар, өөредилгеге эртем-шинчилел ажалы база кирип турар ыңдыг тускай програм-малар бугуаар өөренер.

Келир үенин инженерин белеткешпаан, институттун тургузуп дыка өскерткен бис. Чижээ, химиктиг бүдү-рүлгени учурут башкаарын-нып айтырыгларын бүгү та-лазы-биле болбааырадыр со-рулга-биле техника факультетин математика-техника фа-культети кылдыр, а химия техникумунн факультетин инженер-кибернетика факультетин кылдыр.

Эртем-техниктиг революция спецнаистер ажалынн хар-актерин үндөзүнн-бизе өскерткеш, чүтлө «бодунун» тускай эртемнин талазы-биле ханы билгилеринн болу-рун эвес, харин индигил эртемнеринн талазы-биле ба-ла хандыр белеткелди болу-рун негел берген, деп эртем-ден ооналап демделгеш.

Бистин студенттеринн эртем ажалына ийити белет-кээринге марксист-ленинн философияны өөренири, тодур-гай болушкунарын анализ-

теди кылдыр аде организа-таан. Чокта чаз химия-техно-логия чорудулгаларын матема-тиктиг модельдеринн бол-гаш таарымчалыг бодуларын-нн кафедраны тургускан. Мында шаандан бээр туруп кел-ген лаборатория херекселдерин дүрген ажалдаар компьютер-лер-биле солаан, ол компью-терлерде математика талазы-биле модельжиккен химия-тин реакциялар «болуп» ту-рар.

Эртем-техниктиг революция спецнаистер ажалынн хар-актерин үндөзүнн-бизе өскерткеш, чүтлө «бодунун» тускай эртемнин талазы-биле ханы билгилеринн болу-рун эвес, харин индигил эртемнеринн талазы-биле ба-ла хандыр белеткелди болу-рун негел берген, деп эртем-ден ооналап демделгеш.

Бистин студенттеринн эртем ажалына ийити белет-кээринге марксист-ленинн философияны өөренири, тодур-гай болушкунарын анализ-

теди кылдыр аде организа-таан. Чокта чаз химия-техно-логия чорудулгаларын матема-тиктиг модельдеринн бол-гаш таарымчалыг бодуларын-нн кафедраны тургускан. Мында шаандан бээр туруп кел-ген лаборатория херекселдерин дүрген ажалдаар компьютер-лер-биле солаан, ол компью-терлерде математика талазы-биле модельжиккен химия-тин реакциялар «болуп» ту-рар.

Эртем-техниктиг революция спецнаистер ажалынн хар-актерин үндөзүнн-бизе өскерткеш, чүтлө «бодунун» тускай эртемнин талазы-биле ханы билгилеринн болу-рун эвес, харин индигил эртемнеринн талазы-биле ба-ла хандыр белеткелди болу-рун негел берген, деп эртем-ден ооналап демделгеш.

Бистин студенттеринн эртем ажалына ийити белет-кээринге марксист-ленинн философияны өөренири, тодур-гай болушкунарын анализ-

Б. КУЗИН,
(СЭТА-нын корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫН ДЭЭШ

Европанын айылы чок чоруу болгаш нады ажалдамылганы дээр Совет комитеттин Москва декабрь чедиде болган пленуму-га тайбынга ынакшылыг куштерин Бүгү-делегей конгрессинн ажалынн түнелде-рин чугаалашкан.

Ол комитеттин даргазы, СССР-нн Дээди Советинн Эвилелдин Советинин даргазы А. П. Шитков илетилг кылган. Тайбынга ынакшылыг куштерин Москвага болган Бүгү-делегей конгрессин делегейге эки-не улуг учур-дузалыг болушкун дээрин ол ооналап демделгеш. Тайбынны болгаш бугу улустарынн айылы чок чоруун кам-галаан үнер, дүштүрүлгү чорукту улам ка-вырылдары, тайбынга ынакшылыг бугу куштерин сырый каттыштырар дээр дем-селче кыйгырылгар оон индиринден чангы-лаанып турган.

Ол улуг чышыка СЭМП ТК-нын Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаа-зы конгрессинн ажалынн чедишининг бо-лурунга улуг идигин бергенин илетилг болгаш пленумга чүве чугаалааннар дем-делеп турганнар.

Пленумунн киринкичлери тайбынга ынакшылыг куштерин Бүгү-делегей кон-грессинн түнелдерин, оон хүлээп алган документтеринн изи-биле чүлүдүгүлүп, ол бугуну куусоодиринн хемчеглерин айт-канын. Европага айылы чок чорук болгаш нады ажалдамылгала талазы-биле чөвүл-хулардын чедишининг доостуру дээр де-мисеринн турар шимчээштинн болгаш ор-ганизастаар-биле нады ажалдамылганын харылааларын быныгылаарынн аргасын аңаа чугаалажып илереткен.

(СЭТА).

ГАЗ ДАМЧЫДАР ШУГУМ ТУДУУНДА ЧЕДИИШКИН

ПРАГА. Уаустар аразынын. Брно чогулга. Кралие хоорайда газ дамчыдар «СЭР» — Барын Европа» шүтүмуну чаз компрессор станцияныг хостоскап туудуктар биле монтажчаар планнаттыган хуусааындан барык бир ай бурунгаар ажалгазла хүлээлгеп берген.

Газ дамчыдар шугум уунда ам үш станциянын бирээни болган Кралие станцияныг ажалдамып эгелээн ГДР-ге, ГФР-ге, Австрияга, Чехословакияныг бодуну-дээ хоорай-ларынга чедирин бээр бойдус газын чоокку үеде оранчок көвүдөдир арганы бээр.

Кралиециг компрессор станцияныгдан алысда, Коуржин болгаш Вельке-Капуштын станциялары база бүрүн күтүзү-биле ажалдап турар.

1978 чылда база дөрт компрессор болгаш беш хуваалаа станцияныг ажалгазла кирер: газ дамчыдалганын шугуму төлөвирлеткен кучу-шылалын чедип алыр.

Чехословакия газ шугууд бергенинн төлөвары кылдыр чылдап-на бугун чартык мылларды ажал боолдуу газын ап турар алаар, чурттуг оттулар чүдү, энергетика хө-рөттизин оранчок экиндер арганы ол бээр.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чазактыг чалааннн бугуаар Па-рижже чед берген СЭР-ннн да-штыкы садыг министри Н. С. Патошевич Францияныг экономика болгаш сар минис-три В. Жюкар Дэстан дека-

брь чедиде хүлээп алган.

Совет Эвилел-биле Фран-циянын аразына садыг-эконо-миктиг кады ажалдамылганы хөгжүдеринн айтырыгларын оларынн аразына болган бе-седа үезинде чугаалашкан.

ЭНЕРГЕТИКА КРИЗИЗИ КУШТЕЛБИШААН

Араб чурттарынн нефть та-лазы-биле политиказы Барын Европанын болгаш делегей-нн өске-дээ динтеринде дыка хой чурттарын оттулар чүүл кризисинге таварыштырган. Ол чурттар кризиске холбаштыр дүрген хемчеглерин алтурар.

БОНН. Оттулар чүүл ве-дештестин ГФР-ннн пост-та-ры болгаш дараалында үлет-пүрүнне шыгыг берелээш-кинерин таварыштыр тур-гар. Бугуаарга ээлери ажал-чыларынн «кызырган» ээл-чеглерин улам хой-биле ажалдап турар апарган. Амгы үеде пост-таары бугуаарга-рында 100 муң ажыг кижиз кызырган график-биле ажал-дап турарында оларынн ажал төлөварин дыка кызыр-лар апарар.

РИМ. Италиянын ангы-агы хоорайларынн энергия кризисинн улам куштел-шингилг дугайында дүвүр-чегил медээлгөп кээп турар. Бир-эвес нефть хандырылганын чалга-гелесек болза, чурттуг соңгу талакы районнарнын бугу үлетпүр шугуу соксак туртуптур болурун «Соле-24» орог солук бизнест.

СТОКГОЛЬМ. Швед чазак казар чүлүлдү чедишестээ-рин-биле холбаштыр нефтинн делегей рыногундан чурт иш-тинде өрткөктөрдө аар-дээ бол-за, салип алыры-биле 200 миллион крон-акшаныг тускай-лаан. Энергия кризис-биле холбашкан айтырыгларын шийттирилгилер-биле тускай ко-митеттерин база тургускан.

Чоокку хүннерде нефть про-дуктуларын садырып, эң ылаңгыя бензин алып тало-нарны кызырар деп турар.

ЛОНДОН. Англия надыс-лаалдын бензин-биле ханды-рылганын барык-ла соксакан. Чүс-чүс станцияларынн хаа-газында «Халгыг», «Безини чок» дээ чангыс-аай сөстери бижээш, акылдаан. Хоорайда бензин дилеп, «аңаа» чорук эгелээн.

Чүс-чүс машиналарынн авто-бустарын болгаш таксилер-ниг ажалдап турары диле-диг оттулар-чүлүлдү, а ол мындак Англияда бажынар оонашканын калбаа-биле ажалдап турар херосининг өртөзүлгүлгү деп, чурттуг нефть талазы-биле эң улуг компаниялары чарлаан. Өртөк-

тиг улуттатканында, олар 20 миллион фунт стерлин-акша орулганы алып деп турар.

НЬО-ЙОРК. Чүс-чүс сөөртүр автомобильдинн чолаачыла-ры Огайо, Пенсильвания, Нью-Йорк, Мичиган, Миннесота, Арканзастыг болгаш АКШ-тын өске-дээ штаттары-нн оруктарына боттарынын хой тоиналып машиналары-биле дуй туудуп, бензин өртөзү улуттаттырганыга болгаш шим-чээшкенин оожумнатканынга уурданышкыннын киленин илереп турарлар. Ын-дыг хемчеглер түнелдинде чо-лаачыларын ажал төлөварин дыка кызырып турар.

ОСЛО. Энергия кризис Норвегияда база эгелээн. Дүштанын хүннерде хуу ав-тотранспорт ажалдарынга ору-гудула, Чоокку үеде үлет-пүргө бээр нефтин 25 хуу кызырар деп турар.

Норвегияныг садыг флоту-нун 93 хууу нефть кризисин-ге таварыштыр чурттар порттарыне чүс-чүс сөөртүр турар болганда, судноларга херелээш оттулар чүүл ай-тыры оона берелээшкениг таварыштыр.

ОТАВА. Канаданын чөөн районнарда суук оттулар чүдүлдү чедишестээш-биле холбаштыр федералдыг ка-зак Альберта болгаш Саска-чеван мокужурдан Каттыш-кан Штаттарже нефть чору-ларын кызырар, оон барымы мокужурдан чөөн районнарже чорудуп эгелээн.

Каттышкан Штаттарже ка-лада нефтин чорударын кы-зырар ол ийн чурттуг ара-зында экономикай харылаа талазы-биле байдалы улам доорлайдып чугаа чок деп, солуннар бижип турар.

(СЭТА, декабрь 8).

«Атлантика неделязы»

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА-нын тускай корр.). Брюссельге «Ев-ропа болуу» дээр чүвүнчү ху-раалдамын-биле «Атлантика неде-лязы» эгелээн.

Европа-дык дүшкүрүлүг байдалды чавырдыларын болгаш дем каттыштырып ажалдаары калбарып турбу-же, НАТО-нун дайымаар бот-туктери дүшкүрүлүг бай-далды куштелдеринн улам-чылап, Совет Эвилел биле со-циалист өске-дээ чурттар-нын даштыкы политиказын ну-гудеп, хажым тайылбыр-лаар дээр карак кызып ту-рар. Ындыг нугулашкыннын кызырары НАТО-нун чинги-не секретары П. Луис эвээш эвес күнжешинеринн са-лып турар.

«Европа бөдүнуң» ажи-дынга НАТО-нун тос чурту-нун — Англияны, ГФР-нн, Италияны, Данияны, Норве-гияны, Грецияны, Турция-ны, Болгарияны, Голландия-ны болгаш Люксембургтуг камгалаа министрлерин кирип турар. Олар Европада америк шеригеринн хандыларына ер-ропейскы эвилелдеринн ене-мөй үлүг-хуу кирип дуга-йында, ылаңгыя нарыгдалар эгидер төлөваринн улутты-рар дугайында АКШ-тын не-

гелээн барымдаалааш, НАТО-нун чарыгдаларын би-ригээр хуваарылап алырын чугаалажып турар. АКШ Ба-рын Европанын чурттары-биле санажыр төлөварлерге ка-ражалдыг боол турар бис деп, ол негелдезин салырынга сыл-дагалат турар.

Министрлер «Европаныг камгалаан экиндеринн программасын» күүселдезин чугаалажып. Ук программда НАТО кезижүлгүнн чурттар-нын шериг чарыгдаларын беш чыл дүргүндө 2 мил-лиард доллар улуттаттыр деп айткан. Чөпсөргелешкыннин чүдү-бүгү хевиринн чангыс аай бүдүштүг бодуларынн айтырыгларын — монополи-тарын алаанжыр демисел чидигленген үеде НАТО та-лазы-биле сүлүзүлгелеринн аразына аажок маргылаа-чө-рүлдээш апарган айтыры-ларын чугаалажыры чүдүл-кылар үнелелдиг турар.

Дүүн НАТО-нун камгалаа планнашкыннын комитети ажалдап эгелээн. «Атлантика неделязы» НАТО чөвүлелдин декабрь 10-11-де болуп сессия-зы-биле доостур.

А. ЗВАНЦОВ, Е. САНЧЕНКО, В. ШИШКО.

Ажылын болгаш көдээ корреспондентилеринн

республика слёдунга уткуштур

СОЛУН-МЭЭН ӨННҮҮМ

Үеде чылдарын ортаа үе-динде чайлаг шкколазды өө-ренип турган, солуннар-биле өнүккөчиг эгелээн мен. Иян-чан унуп турган солуннар «Шын», «Хостуг арат», «Ре-ван» шын» деп аттарылг турган.

Бай-Тайганын ыраккы Кара-Хөлүгө ол солуннар дыка ур-үзүктелешкенин чедип тур-ган. Айа ийи-үш катат мөөн-мөөнү-биле баар. Солуннар көөргө, чон үлүг, аныаа чок үлгел-де бээр турган. Бижик билбес үлүг назылдар чылы-гаш, олуттуртарга, чайлаг шко-лазынын өөреникчилери ном-чүп берип турувус. Бир-де катат күзүн чайлаг шккола-зында чана бергеш, аалымы турумда бижик билбесте үзүт-кээринн пикнузуун баш-кымы Херел келгеш, он холу-нун сүдүлүн содагы холуун улуг арга-биле башып алган:

— Чаа номчүп көрөм, оол, кижинин суулаалдан катат согартыр бир чинчта болуп чү-ве, чене! — дээрге «Хостуг арат» солунунн аге чүдүлө номчуп-ла эгелээн. Түнө-линде, чүс бир сөстү номчүп-кан болдум.

— Тергин номчүр кижиз-дир сен, бо чоок-намыда аал-зынын үлүзүңа солун ном-чүп бар кылдыр сен томыл-талым — тиле. Солун-биле ыңчаа өнүккөчүп эгелээн мен. Ол кыпты өттүр аалдар-га кезижин-не солун ном-чүп берип кыштаан мен. Хүн-

дүс хой казарарда безин со-луннарнын хойлап алыр мен. Калыр ийин капкак хаа-зынн баарыга элээн казар-чы оолдар, урулгар чыгып алгаш, Херел башкынын айты-канын бугуаар сүдүл санап, солун номчүрүңга маргыжып турганын амыс амыс сактыр-га дыка солун-дур. Иянча солун-нар чүтлө номчүрүңга херек эвес, кезижик бижик болгүм-неринге өөредилге номчун солун турган.

«Хостуг арат», «Шын» со-луннарда «Тыга бижик бөл-гүмнеринге дуза» деп тус-кай материаллар база үйгү-лөп турган. Оң бижик бөл-гүмүнүн башкылары ол кезип алган, шуугайга жалган-биле чыгыштырган ажалдап турга-нын сактыр-тыр мен. Иянча-гаш солун Тывага культу-ра революция

НОМЧУҢАР, ТАНЫЖЫҢАР, СОНУУРГАҢАР

ШЫНАП-ЛА ААС-КЕЖИИ

Чадаананын хөмүр-дажы

Баян-Дугай
Баалымдан харап ор мен.
Каскан кайнап
Карарым каап көстүп келди.
Улай шуушкан
Улуг, бие машиналар,
Казар, узар
Кайгамчыктык тракторлар
Хөмүр-дажың
Хөмөй ырын чапал туру.
Уш-дорт тонна
Хөмүр пастанан улау хымыш,
Ур-лаа болбай,
Хөөрөдирге — карак баяым
Чыгаан хааржаан
Чык долдур урувугтар.
Чолаачым
Чокуй аарак түпү кел-де:
«Чоондун, оол» — дээр,
«Чогум хемчээ оол-дур» — деп,
каар.

Хөмүр чүктөөн
Эмчек жый майналар,
Хөмөйлөсөң
Эмчек дошче шуужуптар.
Кара-Холде
Дарганнар-даа амыраан-
дыр.

Канчап? — дие,
Дазыл ыш чарбас болган,
Талган шөв
Демир-дестин бажын билер
Талы чүтү деп?
Демги чүктөс хөмүр оол-дур.
Каргы, Салы
Хемчик ынаар малчын-на хой
Кайзын оол дээр!
Хезин каа оол чокта,
Кышын шад,
Кежээ безин узун джигир
Каткы чүтү боор!
Кели чыгыс хөмүр оол-дур.
Кара-Адыр
Хөндөргөйлөр, Чыргакылар
Кара ногаан
Хөлбөс-чиндиз ээмпери
Камнаттыган.
Көрүк, хардан эге тыпкан
Каш-хем чогуу?
Хөмөй-сыгыт ытканзыг-даа,
Чайгы шадла
Чайкытай бээр алпардылар
Чажым чүт?
Чадаананын хөмүр-дур!
Б. ЧЮДЮК.

«Шынап» парадлары тын-
нап-ла аас-кежи! Чүрөктүн
ханызындан ынтаар бодоп чо-
руурларын бирээни мен. Чү-
гө дээр бистин республикада
«Шынап» солун партияжи, эн-
е арат солун бодуп турар.
Чүгө ол аес. Бистин рес-
публикада «Шынап» солун бо-
ла, бүгү парлаганын бажы
бодуп турар. Ынтанган
«Шынап» солунга чүгө парла-
дыры аес, а ову номчууру
хамыктык мурнууда аас-ке-
жи.

Бо олуртгалары бижип
олура, алаан хой шүдүк чо-
гаалдарын аң баштай «Шы-
нап» парлаганын аюушкы-
биле сактып ор мен. Ол чү-
дээр «Шынап» солунун чоң-
че чок оруу чогаалчы киж-
бүрүзүгө номчукчуларга
баарынын чагылардыг бед-
орчу болуп турары илдең-дир.

Бир аес проза болган
шин чогаалдарынын ап көр
болза, «Шынын» адрениге
чугаалаар сөстөрүн оон-даа
чыгыс болган оон-даа көвөй.
«Тараа» деп кыска токуу аң
баштай база-ла «Шынын»
арынарында көстүп келген.
Чоңу солун ову чүгө пар-
лаары-биле кызыгаралмаан,
харын-даа оон ыраг барган.
Номчукчуларын санал-она-

лын база парлап, менээ үн-
леп четпес дуанын чедирген.
Өскө расказтарга хамаарыш-
тыр мылдыг чыгыс сөстөрүн
база чугаалап бодуп мен.

Драматургия талазы-биле
аң баштайгы шеведем болур
«Индаа танаан» деп чыгыс
кежеге шилин хыр болза ба-
за ындиг, Ону «Шынап» солун
аң баштай парлап, номчукчу-
ларга чедирген. Оон туржук
«Шынап» солунун бот-тыгы-
гыр уран чүтү коллективни
ук шилин аң баштай ойнап,
көрүкчүлөргө база чедирген.
Мындыг дуанын сонда
«Шынап» солунун ыныг со-
рунаалыг салдарына алыс-
пас, оон дашкаарлар киж-
терле тывылас боор деп бо-
лоар мен. Ынтанган бо чоңу
солун-биле харыдаамны ха-
мааты хүдөөлөгө кылдыр кө-
рүп чоруту мен.

Бо артып турар 1973 чы-
да «Шынап» солунун арына-
рында «Хайгаараларым
хайралары» деп бөлүктөөн
расказтарынын узунчыла-
ры, «Уйгу чок Улуг-Хем» деп
романында үзүндүлөрүн пар-
лаган мен.

Чаа 1974 чылда планнарым
база улуг. «Уйгу чок Улуг-
Хемни» узунчылап турар мен.
Оон база ийи номдан тургу-
тунган ийиги тому аңгы ном
кылдыр үнөр. Ону кызыл том

деп адап турар мен. Чүгө
дээрге кара томда тывалар-
нын эрги, революция мурну-
да кызыл-берге амыралымы
чугаалап турар болза, кызыл

томга революция үзүңгү көргү-
өр мен. Ийиги томдан үзүң-
дүлөрүн чаа чылда «Шынап»
парлап мен. Оон ынай
«Хайгаараларым хайралары»
база узунчылап бижитти-
нер.

Бо хүннерде Тываның хөг-
жүм-шин театры «Далай даң-
гыназы» деп каттарыныг
шилин хүлөп алган. Ону
артистер улаас ойнап ае-
лээр. «Далай даңгыназында»
болушкунуар бо хүннерде
болган Саян далай болуп
үдөр артып турар. Элеан каш
чыл бурунгаар көрдүңү ту-
ры ол. Моон-биле калы ук
шинде үзүңдүң мында кини-
рим.

1974 чылдың бирги квар-
талыда Москваның «Советская
Россия» деп ном үндүрер че-
ри мези «Ыржым булун»,
«Ырак булун» деп ийи по-
мичу белекпей үндүрүп ту-
раны мында чаа чораш көр-
дүм. Бо чогаалдарымың
дугаарын база бажыр деп
планнадым. Апаа амыг анык-
ескенин кижизилдигеңин
дугайын чугаалап мен. Оон-
биле ол бөлүк төпөр.

Бо бүтү-биле чергелештир
«Долуманын хуулааыны»
деп шийи чоокта чаа Москва-
га болуп артык драматург-
тар семинарына эки деп са-
наткан. Ынтанган ову орус
дылче очудугураш, аске театр-
лар база тардыр дисти.

Келир чылын Совет Эяле-
динге тыва улустун эки тура-
биле каттышканынын үжөн
чыл оу болур. Ол төөгүлүг
үени ажылыгга улуг чедип-
киннер-биле үткүрү республи-
ликанын кижизилдигеңин
мындыг хүдөөлөгө болур.

Бо бүтүну бодоп кээрге,
кижизин номчукчулар мур-
нунга өрөң улам аартап кээр-
дим.
Мурунда чылдардааы ыш-
кан, «Шынап» солун-биле ха-
рыдаамны кедир чылын база
үлөс мен. Чүгө чечен чо-
гаал-биле кызыгаараларым-
май, республиканын мурнак
ларынын дугайында чыгыс
сөстөрдиг өскөртөрүн база би-
жир мен. Чүгө дээр, «Шы-
нап» парадлары шынап-ла аас-
кежи болган.

Н. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

АЙЛАҢМАА БИЛЕ ДАЛАЙ-ООЛДУҢ ЫРЫ

(К. Кудажының «Далай даңгыназы» деп комедиязындан)

ДАЛАЙ-ООЛ. (далаш тура
халааш). Бизээрга ам ыткан
берейн бе. ырап берейн бе.
Айлаң?

АЙЛАҢМАА. Ылаарга ка-
йын боор, ырап бер те.
ДАЛАЙ-ООЛ. (ырлаар)
Буурамың кырынайдан

Бууру көрүп шаг-ла болдум.
Демир-Салга олурупкан,
Деспирер үчө келди.

АЙЛАҢМАА.
Бууру шаңгың Демир-Салы
Буурага бууру чытсын.
Болуң харын оон дүшкөш.
Бодалыңын сөгөп берем.
ДАЛАЙ-ООЛ.

Саян далай сай-ла дажым.
Далай ойнап овар боор мен.
Сарым кыстың сай-ла ка-
жың

Дырал берип овар боор мен.
АЙЛАҢМАА.
Сатгыңың чагаалын аа.
Чаа-Холдун шолорле-ле.
Ылчаар ырап чоруту болза.

Ынакшылың бүтпейн кан-
чаар.
ДАЛАЙ-ООЛ. (чааскан)
Кашал, Урбун хаязың!
Кажалаалын алган аес.
АЙЛАҢМАА. (чааскан)
Бажы харыг Баян-Колга
Бажынаалын алган аес.
ДАЛАЙ-ООЛ. Биле АЙЛАҢ-

МАА (шылээ)
Куйлуг-Хемни, Эйил-Хемни
Күспаташтын ошкан казга.
Эжым биле Демир-Суту
Эжиктеңи ошкан казга.
Хайракан, Буураң
Катай хаара даңгыштын.
Ылчаар чорза, хөгөп чорза.
Ынакшылдан ыраас бис.

Чоо ном

ЫРЛАР ЧЫЫНДЫЗЫ

«Чоңуң музыка оон сагыш-откыны чаагалан, сорук
кырап, амыралар дээр демисегинге үргүлү дуулап чо-
раан. Улаустун ишти-хонунун аяны-бүрү талаалары илерет-
кен хой-хей аялгалап бүгү Тывага үргүлү чыгылынып кел-
ген. Улаустун аялгалары кижизин угаан-болалыгга кажан-даа
балаттынымыз-биле синигип кирер болган бүгү намыда оон-
биле чыгыс-даа хуң чарылбайн калы чоруту» дээрин, мы-
рыдай чаа чырыкче үгөн «Тыва улустун ырлары» деп ном-
нуң кыраалде чүгүлдө бижип турар. Ук ном 1956 чылда
М. Мунзук болган. Ю. Кюнегештиг тургусканын аугаар үг-
үн «Ырлар» деп чыгылынын эдилерин, немелделин ийги
үндүрүлгөс болур. «Ырларга» 106 аялга кирген турган.
Бо чаа номда баштайгы чыгылында кирген ырларын аял-
лары шоолуг эвес эдилер-биле, чаа чыгылында аялгаларга
сөстөр немелде, 138 ырлар кирген.

«Тыва улустун ырлары» деп чыгылынын РСФСР-ниң алдар-
лыг, Тыва АССР-ниң улустун артистери Максим Мунзук биле
Кара-Хем Мунзук чыгып тургускан. Музыкалыг А. Чыргал-
оол, солун Ю. Кюнегеш релакторлаан. Чыгылында кырып
турган 139 ырлар «Улаустун бурунгу ырлары», «Улаустун амыг
ырлары», «Тыва улустун амыг комментари» болган дуу-
тер» деп үч кезекте чарып турар.

Ырлар чыгылынын чаа үндүрүлгөс — республиканың
культура-амыралында көскү болушкун. Ол ном театр,
телевидение, радио, клубтар болган Кухтура бажынары-
нын, культура ажилдачыларына болган композиторго
улуг дуузалыг болур. Ол ыкша музыкага хандыкшылыгды
кижизиле тыва улустун аялгаларынын казын, байлаан, оза-
гай тургузуун билп алырныг ук чымыд дуузалар.

С. ВЛАД-ООЛ.

КОСМЕТОЛОГТУҢ СҮМЕЗИ

Шиньоннар болган париктер чараш көстүрүндөн аңгыда,
херээженериниң удаа-лараз парикмахерскаяларга кээп олу-
рун, оларында халас үе чидирерин чинегил турар. Ынчалза-
жок париктерин база шиньоннары доктаамал ажылаарга,
баш дүгү чингелен, дүжүүлө апар. Ону чүгө бажының
дүгү чугалап, тазарыккай берген кижилер доктаамал ажы-
ла болур.

Париктерин болган шиньоннары ажаарын утпаар. Олар-
нын үргүлүг дээр, целлофан хантарга кадалаар ужурут.
Кайт сөгөл. Кижилер көрүңкөс, холей берип
биза болур. Чүгө дээр арып, башка артык азы таарымча
чөк чүгүлдө эскет оокта тытпал кели болган. Чинээлээрге,
кайт сөгөл. Оон адырлың алыры мында-ла берге эвес. Аңаа
улар болша косметологтар ийи мергежилгени сүмөлөтүр
башты хенертен, дүргөн оң, солгай талааларыны эр-
гилдирер. Оон соонда база-ла ыччалдар башты ачар, бу-
рунгар шимчедир херек. Бо мергежилгелерден моюн ыш-
ганыры туручуп, дыңып болур. Оон аңгыда массажтар
кылдыр база дуузалыг.

Оң холдун, салгалары-биле солгай талакы кулактан оң
кулакка чедир, а солгай холдун салаалары-биле оң тала-
кы кулактан солгай кулакка чедир оожум шимчээшкенин-
биле сөгөлдү чоорту суйбаар. Ол ыкша холдун арты-биле
сөгөлдү оожум чыгакчалары база ажыктыг. Ынчан башты
дорт тутпушкан, шенектерин столга дегин алыр.
Соок сугта өттүрүп каан аржыкыды сым долааш, столга
шенектенгеш, дыңыды херс тырткан аржыкыды сөгөлдү мас-
сажтаары — эң-не дуузалыг.

ДАШ «ЭРЕГЕ»

Новгородтун хоорай Со-
везиниң күкүмкөө область тө-
вүн чогуунаа дугааран ар-
тымчыларын долгандыр кам-
галал зонанын тургускан.

ХХ-ХХI чык чылдарда Вол-
хоста эрте-бүрүнүг орус хо-
райын долгандыр бир азын
даш эреге хевирлиг кылдыр
дугааранын туткулаан болган
олар хоорайга каттыжып, оң
девиксээрин аажок улаттыр-
ган.

Дугаараның төөгүзү —
НОВГОРОД.

ТВАРДОВСКИЙНИҢ ЧАГААЗЫ

Алардыкы шүлүкчү Алек-
сандр Твардовскийниң «Ленин
биле суугузу» деп чогаалын
өчүлдүргөн, баштай «Ном»
деп хаа солунга парлагтыр-
дым. Номчукчулар деннези
дээр орус дылдазын база
чедерестир парлаган тур-
ган. Талыг-ла он чыл дүргү-
зунда хурап-суглаа болган че-
рлерге ол очулганын бичип-
бичип номчуп берип чордум.
Сөс-домаан-катап-катап хою-
лап чороомун ол.

1969 чылда Тываның ном
үндүрер чери «Ленин биле
суугузу» тускай ном кыл-
дыр үндүрө кааптарга, ову оң
автору — Александр Твард-
овскийге белек кылдыр чорут-
кан мен.

Улуг шүлүкчүнүн 1970
чылдың январь 29-ла бижөөн
чагаалын алган мен. Ынчан ол
«Новый мир» журналыда ре-
дакторлап, хой-ниитинин
ажыларын кылып, черле
кылдыр-чараш чок ажылап
турган чүе, ол хиреле талы-
гырда дууназын мендеге чага-
зын ыдыкканы таварылга
эвес.

«Балыкты балыктын ырак-

таа-на таныш каар» деп орус
улустун үлөргө чугаазы бар.
Шүлүкчү аңкы бодурун чога-
лыны тыва тылга үнгенин
өөрөөни ол ийикпе азы мени
өрү тыртып, мастааны-даа
ол ынаап, ижин-кара чокка
мында диген: «Силерниң кыл-
ган ажылыңар дээр кончуг
үлү-биле өөрүп четтирдим!»
Менээ база өөрүңүг болган.
Сактырымга, делегейде сура-
лыг шүлүкчү бажымын суй-
бап-субап, чогаалчы боор
салым-чолум деткип турган-
зын.

Чоокта чаа Тажу районун
төвү Тоора-Хем суурга чо-
рум. Районун угуларга бийи-
отеканын кире бердим. Чаш-
тар номчур номнарын даң-
кызым тур. Кыргырып көрдүм.
Чыгыс-даа тыва чогаалчынын
ады-сыны чок болду. Хомудан-
чыны калчарар. «Ленин биле
суугузу» бар ирги бе деп
кордадым, көзүлөбөдүм.

Мен бичин чорумда, номнар
ховар турган. Тыва дыл баш-
кылары солунга шыраак шү-
лүк үнөргө-ле, чара бижит-
тирилгеш, доктааттырар тур-

ган. А ам?
«Болдумну хуу шүлүкче-
римизе суг мында-хаа кыл-
дып кыныр болдум» деп
Александр Твардовский ол-ла
чагаалында бижөөн болган.
Оон соонда улуг үр болбаан-
да сурагыш шүлүкчүнү
«адыны бажы» хоя берген.
Эрткен чылын Александр Твар-
довскийниң «Шүлүктөр» деп
бичин ному парлагалан үнгөн
чүе. Катап-катап номчуп чор
мен. Шынап-ла, сөөлүг чыл-
дарда Александр Трофимович
кыска-кыска шүлүктөрүн ы-
да-хаа бижип турган болду.

Улуг акымың бир шүлүгүң
өчүлдүрдүм, номчуп көрүңер.

Алда-чазыг кылганын
Болум чааснаан биле бээр

Алда-назым нандыг дээр-
зин

Болум чааснаан саны бээр
мен.

Болум назы дагы бердим.
Болганым ботка херек.
Кижилер хонун сайматпаар.
Кижилер кулаа дүрөтпөңер.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ЫНАКШЫЛ

Силерге ханы ынак мен.
Наа-даа чорумда парактарым
га каскучор кончуг. Адыр
«А»-ны танан, анай нара ча-
жымдан нады эдилерип келген
болган ындиг мен ынаан,
ынакшылым — ылап-ла ыды-
кып. Кырып, чонуй-даа бер-
зыме, силерден салдыпас деп
шынжы шиттирлеп алган мен.

Чараш силер, ылаңгыя сет-
килдер ары кончуг. Мээң
амыдырал-чурт алган нааң.

оруун чырыдып, өөредилгөмгө,
ажып-жонигө төнүч чоң куну-
нерин берип чор силер.

Ол ыкшаа төөгүнүң улу-
гине болушкунуңарын, бойду-
сун тоолчургу чурумалдарын,
ынакшылыгың арыг-шыңчызың
сагыш-сеткилиңиң дүвүредир
чугаалап кээр-дир силер. Ын-
дыг болганыңарга ынаа куш-
түг, бир эвес силер чок турган
болуңарга, сокур кижиле-
дөй болуп ийи мен. Са-
дылгарга-даа, библиотекар-
га-даа, бажыңга-даа, шипо-
ларга-даа чедө бажыңгы бо-
ла-музуреп келир силер.

Төттүмөс байлаң чамыды-
нар билп алыр дааы кызып
чор мен, ыччалза-даа шүптү-
нарга кайын четтигер мен.
Аңаа хомудаарым кончуг. Ол-
да канчаар. Келир айда сти-
пендиям алгаш, оң хой ке-
зин силерге чарыгдар мен,
ынак номдарым!

М. ХАЙДЫП.

Хүлүмзүрү күш немээр

ЧАРАШ ХЕРЭЭЖЕН

Бир-ле катап кайгамчык ча-
раш херээжен кижилер орукка
чоруп олурган. Апаа бир эр
ужуражып келеш, адыр-
байл туруп берген. Херээжен
оон эдилепсини айтырган.
— Чүгө мени эдилер чоруп
бердирер, чорумалчы?
— Чүгөдөн артык чараш-
пайым, чүгө сөгөз ынакшы-
лым!

Андын херээжен хүлүмзү-
рушаан уламчылаан:
— Мээң соомда дун-

май чоруп олурар чүе. Ол дег
чараш кижилер чок. кара-кара
каркытары беэни карангыда
сылдыс олчаан. Чаражыны
талазы-биле ол менден он-даа
катап ажыг кижилер!
Демги эр өөрээш, ынаар-ла
манчап каап-тыр. Ол-ла чү-
гүрүп чораш, орукка калгып
олурган ушпа кырган шуба-
гачыга дүжүп келген. Эр хо-
радаанындал дүжүрүшкөш,
чараш херээженниң соовче де-
дир манчапкан. Ай-хүн херел-

диг херээженге эр чедип кел-
геш, айтырган:
— Чүгө мени мегеледилер?
— Силер харын мени меге-
ледирер ыкшаңгы, чорумал-
чы. Ындыг-ла кончуг ынак
болуңарга, эске херээжен
соондан манчапас турган ийик
силер!

Андын эр ары кызып,
ылаңгыя, аз оруун истеп чо-
рушкан.

(Афган тоол).

Спорт · Спорт

Хаактыг селгүстээшкин

Ховулар, арга-арыгдар бодунуң дески хоюг шымы — ак
харын шагда-ла эшиткен. Бо хаактыг селгүстээриңге эң-не
таарымчалыг үс.

Хаактыг селгүстээшкин кандыг-даа намыг, кадык ки-
жилерге дуузалыг.
Хаакташкын үзүндө, спорттук өске хевирлеринге дөмөй-
лээр, кижизин шынганыры хой энергияны үндүрер. Ын-
чанга хаактыг артык делзин болган ажык чок дери
дыка дүргөн чидирер аларыг. Бир шак хире шимчегир хаак-
ташкын түнүндө семс кижилер элэң каш чүс грами
чингет берип болур. Аргап улуска хаактыг селгүстээшкин
багай деп билер болза шын эвес. Олар хаакташ хой энер-
гияны чарыгдала-даа, чем чир хоюу үлгүлөр. Хаактыг
селгүстээш арга-даа, семс-даа кижилер кадыкшымын эки-
жилдип алыр.

Энергияны хойну чарыгдар чорук кыскарату хойну хе-
регээр-биле холбашкан болур, ындаг дугаарында тыныш-
кын ол өйдө кончуг күштелер. Хаакташкын тынышкын
аппаратынын сайыраарында дыка таарымчалыг спорт болур.
Бодун эки белекпей алган хаакчылар дүргөн манчап чораш,
минутада 30—40 тынышкыны кылыр. Олар ол-ла үениң
иштинде 100 литр чедир хемчээлгиг агаарын өкпөзүн да-
мчытыр эрттирер.

Хаакташкын чүрөктүн сайыраангай болур чорунга кончуг
ажыктыг. Дамыраарын алгып турарынын дуузын-биле ха-
ныг агымынчыгы аларың ууларанышкыны кошкар.

Кышкы аргаар дугаарынын делсел чок таарымчалыг арга-
зы. Чагында берген хаакчыга сокбаан аарып таварылга
турбас. Чаа хаактап чоруту кижилер соокка доңуп, аарын
болур. Ону болдурбас дие, дүргөн-не хаактап өөрөңн алы-
ры эргежок чутула.

Хаактыг селгүстөп чоруту кижилер хаак костюмун (трико-
таж, дүктөн кызыл), хаваан, кулактарын дугаал чоруту ха-
баңгарлыг, кылын чыгып борттук, шиткан калын дүктөн
даштыкызын алгашкан кылаан азы нарын артыгыг постен
кылаан ийи каат хол хаптарлыг, буттарга дапкыш эвес инди-
терин ийи каат уктук кедер ужурут.

ТУҢНЕЛИНДЕ НЕМЕЛДЕ

УЕ ШИИТИРЛЭЭН

«Динамо» биле хоорайнын динамотулар шудугу ойнаш,
улус өөредиге кидилгенин ко-
мандаларынын аразында бол-
ган аалчегил оон спортчу чид-
диг демиселге болуп артык.
Ужуражыгынын баштайгы ми-
нуталарында аялгашкы динамо-
чулар инициативаны алгаш,
ууларанышкында артык
мергежилдин көргүзүп турган.
Ынчалза-даа сөөлүг беш мину-
тада башкылар кызымак ой-
наш, саны денештирер ал-
ган. Ойнаар шак төнгөн, ып-
чанга немелде беш минутаны
берген. Бо үениң дүргүзүндө

башкылар командазын 84:82
санга улап алган.
Эчилерин баскетболистер
кедөз ажал-агай техникуму-
нун оолдарын 49:43 санга
гилеп алган. Педагогика ин-
ститутунун студенттери хоо-
райын улус өөредиге кидил-
генин командазын уттурган.
Кызылдын бирги чери дээр
баскетбол маргылдаан улам-
чылап турар.

Б. АБРАМОВ,
маргылдааның секретары.